

**ИРГЭНИЙ ХЭРЭГ ШҮҮХЭД ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬД ЗААСАН ЗАРИМ
АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААР**

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зарим зохицуулалтыг нэг мөр ойлгож, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд зөв хэрэглэх нөхцөлийг хангах зорилгоор Улсын Дээд шүүхийн Иргэний хэргийн танхимаас энэхүү зөвлөмжийг гаргаж байна.

НЭГ: Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд иргэдийн төлөөлөгч оролцуулах талаар :

1.1. Анхан шатны шүүх хэрэг, маргааныг хамтран шийдвэрлэхдээ иргэдийн төлөөлөгчийг хуульд заасан журмын дагуу оролцуулна.[1]

Шүүхийн иргэдийн төлөөлөгчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд зааснаар эрх зүйн бүрэн чадамжтай, 25 нас хүрсэн, тухайн анхан шатны шүүхийн харьяаллын нутаг дэвсгэрт байнга оршин суудаг, ял шийтгүүлж байгаагүй, сонгон шалгаргах үедээ эрүүгийн байцаан шийтгэх болон иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх, захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хэргийн оролцогч байгаагүй, монгол хэлээр чөлөөтэй ярьж, ойлгодог, сүүлийн нэг жилийн хугацаанд иргэдийн төлөөлөгчөөр шүүх хуралдаанд оролцоогүй Монгол Улсын иргэн шүүхийн иргэдийн төлөөлөгчөөр сонгогдох боломжтой.

Иргэдийн төлөөлөгч сонгон шалгаруулах ажлыг шүүхийн тамгын газар зохион байгуулж, иргэдийн төлөөлөгчдийн нэрсийн нэгдсэн жагсаалтыг Шүүхийн ерөнхий зөвлөл баталдаг. Шүүхийн иргэдийн төлөөлөгчийн нэрсийн нэгдсэн жагсаалтаас долоо хоног тутам 10-15 хүний нэрсийн дэд жагсаалтыг цахим хэлбэрээр тохиолдлын журмаар гаргах ажлыг тухайн шүүхийн тамгын газрын дарга хариуцна. Харин шүүх хуралдаанд оролцох иргэдийн төлөөлөгчийг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 78, 79 дугаар зүйлд зааснаар тухайн шүүхийн шүүгчдийн зөвлөгөөнөөр шийдвэрлэнэ.

Иргэдийн төлөөлөгчийг тухайн шүүхийн шүүгчдийн зөвлөгөөнөөр тогтоосон хуваарийн дагуу шүүх хуралдаанд оролцуулах ёстой тул нэгдсэн жагсаалтад нэр нь байхгүй иргэнийг, жишээ нь, дадлагын оюутан эсхүл шүүхийн ажилтныг шүүх хуралдаанд иргэдийн төлөөлөгчөөр оролцуулах нь Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 79 дүгээр зүйл, Шүүхийн иргэдийн төлөөлөгчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 5.1, 6.1, 8.6, 9 дүгээр зүйлд нийцэхгүй.

1.2. Шүүхийн иргэдийн төлөөлөгчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 12-р зүйлийн 12.1 дэх хэсэгт "...хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэхэд нэг иргэдийн төлөөлөгч оролцуулна..." гэж, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 86 дугаар зүйлийн 86.1-д "...шүүх хуралдаанд гурав хүртэл иргэдийн төлөөлөгчийг оролцуулна..." гэж тус тус заажээ.

Иргэний эрх зүйн харилцаанд оролцогчдын хооронд үүссэн иргэний эрх зүйн маргааныг хянан шийдвэрлэхтэй холбогдсон харилцааг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар зохицуулах учир шүүх хуралдаанд иргэдийн төлөөлөгч оролцуулахдаа Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 86 дугаар зүйлийн 86.1-д заасан "...шүүх хуралдаанд гурав хүртэл иргэдийн төлөөлөгчийг оролцуулна..." гэснийг үндэслэнэ. Өөрөөр хэлбэл, шүүх нэг, хоёр эсхүл гурван иргэдийн төлөөлөгч шүүх хуралдаанд оролцуулж буйг хууль зөрчсөн гэж үзэхгүй.

1.3. Бүрэлдэхүүнтэй хийх шүүх хуралдаан бүрт иргэдийн төлөөлөгч оролцохгүй

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 86 дугаар зүйлийн 86.1-д "...анхан шатны журмаар хэргийг..." шийдвэрлэх шүүх хуралдаанд иргэдийн төлөөлөгчийг оролцуулна гэж заасан тул хэрэг хянан шийдвэрлэхээс бусад тохиолдолд шүүх хуралдаанд иргэдийн төлөөлөгчийг оролцуулахгүй. Тухайлбал, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 171 дүгээр зүйлд заасан үндэслэлээр шүүх хуралдааныг 3 шүүгчийн бүрэлдэхүүнтэйгээр шийдвэрлэхэд мөн шинээр илэрсэн нөхцөл байдлын улмаас шүүхийн шийдвэрийг хянах шүүх хуралдаанд иргэдийн төлөөлөгч оролцохгүй.

1.4. Иргэдийн төлөөлөгч нь шүүх хуралдааны оролцогч учир шүүх хуралдаан хэзээ, хаана болохыг түүнд заавал мэдэгдсэн байхыг шаардана.

Иргэдийн төлөөлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр ирээгүй бол түүний эзгүйд шүүх хуралдааныг хийх эсэхийг зохигчдын саналаар шийднэ. Харин иргэдийн төлөөлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас шүүх хуралдаанд ирээгүй бол шүүгчдийн зөвлөгөөнөөр тогтоосон журмын дагуу /жишээ нь, шүүх хуралдаанд өөр иргэдийн төлөөлөгч оролцуулах/ шийдвэрлэх эсхүл хуралдааныг хойшлуулах үр дагавар үүснэ.

1.4.1. Иргэдийн төлөөлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр шүүх хуралдаанд ирээгүй тохиолдол

Томилогдсон иргэдийн төлөөлөгчид шүүх хуралдаан хэзээ, хаана болохыг мэдэгдсээр байхад хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр ирээгүй бол зохигчийн зөвшөөрлөөр түүний эзгүйд шүүх хуралдаан явуулж болно. Харин зохигчийн аль нэг нь үүнийг зөвшөөрөөгүй бол шүүх хуралдааныг хойшлуулна./ ИХШХШТХ-ийн 100.8 /. Зохигч нь иргэдийн төлөөлөгчийг шүүх хуралдаанд оролцуулах эсэх талаар бус, харин иргэдийн төлөөлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр ирээгүй бол түүний эзгүйд шүүх хуралдааныг хийх эсэх талаар санал гаргана.

а/.хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр ирээгүй иргэдийн төлөөлөгчийн эзгүйд шүүх хуралдаан хийхэд дараахи урьдчилсан нөхцөл хамтдаа бүрдсэн байх шаардлагатай. Үүнд :

- тухайн шүүх хуралдаанд оролцуулахаар сонгогдсон иргэдийн төлөөлөгчид шүүх хуралдаан хэзээ, хаана болохыг мэдэгдэж энэ тухай баримт үйлдсэн

- иргэдийн төлөөлөгч шүүх хуралдаанд хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр ирээгүй

- иргэдийн төлөөлөгчийн эзгүйд шүүх хуралдаан явуулахыг зохигчид зөвшөөрсөн

б/. "...иргэдийн төлөөлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр ирээгүй..." гэсэн үндэслэлээр шүүх хуралдааныг хойшлуулахад дараахи урьдчилсан нөхцөл хамтдаа байхыг шаардана. Үүнд :

- тухайн шүүх хуралдаанд оролцуулахаар сонгогдсон иргэдийн төлөөлөгчид шүүх хуралдаан хэзээ, хаана болохыг мэдэгдсэн

- уг иргэдийн төлөөлөгч шүүх хуралдаанд хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр ирээгүй

- иргэдийн төлөөлөгчийн эзгүйд шүүх хуралдаан явуулахыг зохигчийн аль нэг нь зөвшөөрөөгүй

1.4.2. Иргэдийн төлөөлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас шүүх хуралдаанд ирээгүй тохиолдол

Хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас иргэдийн төлөөлөгч шүүх хуралдаанд ирээгүй бол шүүгчдийн зөвлөгөөнөөр тогтоосон журмын дагуу /жишээ нь, шүүх хуралдаанд өөр иргэдийн төлөөлөгч оролцуулах/ шийдвэрлэх эсхүл хуралдааныг хойшлуулах үр дагавар үүснэ.

а/.Томилогдсон иргэдийн төлөөлөгчид шүүх хуралдаан хэзээ, хаана болохыг мэдэгдсэн боловч тэрээр хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас шүүх хуралдаанд ирээгүй бол шүүх хуралдааныг хойшлуулна. Өөрөөр хэлбэл, иргэдийн төлөөлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас ирээгүй үндэслэлээр шүүх хуралдааныг хойшлуулахад дараахи урьдчилсан нөхцөл хамтдаа байхыг шаардана. Үүнд :

- тухайн шүүх хуралдаанд оролцуулахаар сонгогдсон иргэдийн төлөөлөгчид шүүх хуралдаан хэзээ, хаана болохыг мэдэгдсэн

-иргэдийн төлөөлөгч шүүх хуралдаанд хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас хүрэлцэн ирээгүй

- хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас ирээгүй иргэдийн төлөөлөгчийн оронд нөөцөд байгаа иргэдийн төлөөлөгчийг оролцуулах боломжгүй [2]

б/. Томилогдсон иргэдийн төлөөлөгчид шүүх хуралдаан хэзээ, хаана болохыг мэдэгдсэн боловч тэрээр хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас шүүх хуралдаанд ирээгүй бөгөөд энэ тохиолдлыг шүүгчдийн зөвлөгөөнөөр урьдчилан тогтоосон бол тогтоосон журмын дагуу шийдвэрлэнэ. Тодруулбал, энэ үндэслэлээр өөр иргэдийн төлөөлөгчийг шүүх хуралдаанд оролцуулахад урьдчилсан нөхцөл хамтдаа байхыг шаардана. Үүнд :

- тухайн шүүх хуралдаанд оролцуулахаар сонгогдсон иргэдийн төлөөлөгчид шүүх хуралдаан хэзээ, хаана болохыг мэдэгдсэн

-иргэдийн төлөөлөгч шүүх хуралдаанд хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас хүрэлцэн ирээгүй

- хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас ирээгүй иргэдийн төлөөлөгчийн оронд нөөцөд байгаа иргэдийн төлөөлөгчийг оролцуулах тохиолдлыг шүүгчдийн зөвлөгөөнөөр урьдчилан шийдвэрлэсэн

- иргэдийн төлөөлөгч хэргийн материалтай танилцсан

ХОЁР: Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14, 65, 80, 155-р зүйлийн зохицуулалтын талаар

Хариуцагчийн оршин суугаа газар мэдэгдэхгүй, хариуцагчийн хаяг тодорхойгүй, хариуцагчийг эрэн сурвалжлах шаардлага бий болсон, хариуцагчаар оролцвол зохих этгээдийн оршин суугаа газар нь мэдэгдэхгүй бол эрэн сурвалжлах талаар Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14, 65, 80, 155 -р зүйлд зохицуулжээ.

2.1. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.3,14.4 дэх хэсэг

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.3-т "...Хариуцагчийн оршин суугаа газар мэдэгдэхгүй байвал нэхэмжлэлийг эд хөрөнгө нь байгаа газрын шүүхэд гаргаж болно..." гэж, 14.4-т "...Хариуцагчийн оршин суугаа газрын хаяг мэдэгдэхгүй байвал түүнийг эрэн сурвалжлуулахаар нэхэмжлэгч шүүхэд хүсэлт гаргаж болно..." гэж тус тус заажээ.

а/ Хариуцагчийн оршин суугаа /оршин байгаа/ газар мэдэгдэхгүй байвал нэхэмжлэлийг эд хөрөнгө нь байгаа газрын шүүхэд гаргаж болно гэж Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.3 дахь хэсэгт заасан бөгөөд энэ нь хариуцагч олдохгүй байгаа асуудалтай холбоогүй, харин нэхэмжлэлийг хариуцагчийн оршин суугаа /оршин байгаа/ нутаг дэвсгэрийн харьяаллаар гаргах буюу " бүртгүүлсэн газраа байнга оршин суудаггүй бол эд хөрөнгө нь байгаа газрыг "оршин суугаа газар" гэж тодорхойлох Иргэний хуулийн зохицуулалттай холбоотой гэдгийг анхаарвал зохино.

Иргэний хуулийн 22, 28-р зүйлд "...иргэний оршин суугаа газрыг хуулийн дагуу түүний харьяалагдан бүртгүүлсэн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжээр тодорхойлох бөгөөд иргэн бүртгүүлсэн газраа байнга оршин суудаггүй бол гол төлөв амьдран суудаг, эсхүл тухайн этгээдийн эд хөрөнгийн дийлэнх хэсэг байгаа газрыг түүний оршин суугаа газар гэж тодорхойлж болно. Бусдын асран хамгаалалтад байгаа этгээдийн оршин суугаа газрыг тэдгээрийн эцэг, эх, асран хамгаалагчийн оршин суугаа газраар тодорхойлно. Хуулийн этгээд нь оршин байх нэг газар буюу хууль ёсны хаягтай байх бөгөөд ерөнхий захиргаа байршин байгаа газрыг түүний оршин байгаа газар гэнэ..." гэж тус тус заасан байна.

Хуулийн уг зохицуулалтаас үзвэл иргэн бүртгэлтэй газраа байнга оршин суудаггүй бол эд хөрөнгө нь байгаа газрыг түүний "оршин суугаа газар" гэж үзэж болно.

Иймд хариуцагч олдохгүй байгаагаас бус, харин бүртгэлтэй газраа байнга оршин суудаггүйгээс эд хөрөнгө нь байгаа газрыг түүний "оршин суугаа газар" гэж үзэж нэхэмжлэлийг хариуцагчийн эд хөрөнгө байгаа газрын нутаг дэвсгэрийн харьяалалаар гаргадаг.

б/. Хариуцагчийн хаяг мэдэгдэхгүй байвал түүнийг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.4-т заасан үндэслэлээр эрэн сурвалжлуулахаар шүүхэд хүсэлт гаргаж болно. Шүүхэд хүсэлт гаргаж, хариуцагчийг эрэн сурвалжлах шаардлага тавьсан буюу Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 155 дугаар зүйлд заасан тохиолдолд шүүхийн